অধ্যায়- ১২ ঃ ভাৰতত তৃণমূল পর্যায়ৰ গণতন্ত্র

অধ্যায় গাঁথনি

১২.১ উদ্দেশ্য
১২.২ পৰিচয়
১২.৩ পঞ্চায়তীৰাজ ব্যৱস্থা
১২.৪ বিকেন্দ্রিকৰণ
১২.৫ প্রতিবাদী আন্দোলন
১২.৬ ক্ষমতাৰ বিকেন্দ্রিকৰণ আৰু সামাজিক পৰিবর্তন
১২.৭ তৃণমূল পর্যায়ত ৰাজনীতিত যোগদান
১২.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১২.৯ অধিক জানিবলৈ
১২.১০ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
১২.১১ আৰ্হি প্রশ্ন

১২.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- বিকেন্দ্রিকৰণৰ ধাৰণা, ইয়াৰ সুবিধা আৰু অসুবিধাসমূহ বুজিবলৈ সমর্থ হ'ব
- ভাৰতত বিকেন্দ্রিকৰণৰ ধাৰণাক বাস্তৱায়িত কৰিবলৈ পঞ্চায়তী ৰাজ ব্যৱস্থাৰ গুৰুত্ব আলোচনা কৰিব পাৰিব
- প্রতিবাদী আন্দোলন আৰু এইবোৰৰ বাহ্যিক প্রকাশ সম্পর্কে জানিব পাৰিব
- বিকেন্দ্রিকৰণৰ সামাজিক প্রভাৱ সম্পর্কে আলোচনা কৰিব পাৰিব
- তৃণমূল পর্যায়ত কেনেকৈ ৰাজনীতিত অংশগ্রহণ কৰা হয় সেই বিষয়ে জানিব পাৰিব।

১২.২ পৰিচয়

গণতন্ত্রই সর্বব্যাপি শাসন পদ্ধতিৰ ব্যৱস্থাক বুজায় য'ত সকলো নাগৰিকে তেওঁলোকৰ প্রতিনিধি নির্বাচন কৰাৰ প্রক্রিয়াত অংশগ্রহণ কৰে। ভাৰতক আটাইতকৈ বিশাল গণতন্ত্র হিচাপে বিবেচনা কৰা হয় আৰু ১৯৪৭ চনত ব্রিটিছৰ পৰা স্বাধীনতা লাভ কৰাৰ পিছৰে পৰা ভাৰতে এই নাগৰিক অধিকাৰ পালন কৰি আহিছে। এই ক্ষেত্রত আমাৰ দেশৰ গণতান্ত্রিক গাঠনিয়ে বিভিন্ন স্তৰৰ আর্থ-সামাজিক স্থিতিৰ নাগৰিকসকলক সমান সুবিধা প্রদান কৰিছে। সি যি কি নহওঁক, সময়ৰ লগে লগে এটা অধিক সর্বব্যাপি ব্যৱস্থাৰ প্রয়োজন আহি পৰিছে, যাৰ দ্বাৰা নাগৰিকসকলৰ আৰু বেছি সক্রিয় ৰাজনৈতিক অংশগ্রহণ সম্ভৱ কৰি তুলিব পাৰি। তৃণমূল

পৰ্যায়ৰ গণতন্ত্ৰৰ ধাৰণাই গুৰুত্ব লাভ কৰিছিল। এই উদ্দেশ্য সাধনৰ কাৰণে লোৱা বহুতো উপায়ৰ মাজত ভাৰতীয় সংবিধানৰ সংশোধনীৰ ৭৩ আৰু ৭৪ তম দফাৰ বিষয়ে এই অধ্যায়ত আলোচনা কৰা হ'ব। ভাৰতত তৃণমূল পৰ্যায়ত গণতন্ত্ৰৰ বিস্তাৰক নাগৰিকৰ মাজলৈ যোৱাত এই সংশোধনীকেইটাৰ গুৰুত্ব অপৰিসীম।

১২.৩ পঞ্চায়তীৰাজ ব্যৱস্থা

ভাৰতৰ শাসন ব্যৱস্থাৰ দৰ্শন হ'ব লাগে বুলি মহাত্মা গান্ধীয়ে 'গ্ৰাম স্বৰাজ'ৰ ধাৰণাৰ কল্পনা কৰিছিল যাৰ অৰ্থ হৈছে গাওঁবোৰৰ স্ব-শাসন। ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী ধাৰা, ১৯৯২ ৰ জৰিয়তে ভাৰতত পঞ্চায়তী ৰাজ ব্যৱস্থা আৰম্ভ কৰা হৈছিল। বলৱন্ত ৰায় মেহতা আয়োগ আমাৰ দেশত গণতান্ত্ৰিক বিকেন্দ্ৰিকৰণৰ আৰম্ভণি কৰাৰ পৰামৰ্শ দিছিল। ফলস্বৰূপে, পঞ্চায়তী ৰাজ ব্যৱস্থা বলৱৎ কৰা হৈছিল। আঞ্চলিক পৰ্যায়ত ৰাজস্থান আছিল সেইখন ৰাজ্য যি ৰাজ্যই পঞ্চায়তী ৰাজ ব্যৱস্থাৰ শুভাৰম্ভ কৰিছিল। ক্ৰমান্বয়ে দেশৰ আন আন ৰাজ্যসমূহেও পঞ্চায়তী ৰাজ ব্যৱস্থাৰ স্থাপনা কৰিছিল। যি কি নহওঁক, সমগ্ৰ দেশত পঞ্চায়তী ৰাজ ব্যৱস্থা ইয়াৰ বৈশিষ্ট্য, নিৰ্দিষ্টতা আৰু ক্ৰিয়াকলাপৰ প্ৰণালীৰ ফালৰ পৰা ভিন্ন আছিল। উদাহৰণস্বৰূপে, যেতিয়া ৰাজস্থানে তিনি খলপীয়া পঞ্চায়তীৰাজ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছিল, তেতিয়া তামিলনাড়ুৱে দুই খলপীয়া পঞ্চায়তীৰাজ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছিল। ইয়াৰ উপৰি কিছুমান ৰাজ্যত ন্যায়-পঞ্চায়ত(বিচাৰ-সংক্ৰান্তীয়) গঠন কৰা হৈছিল যিবিলাক দেৱানী আৰু ফৌজদাৰি গোচৰৰ নিষ্পত্তিকৰণৰ বাবেহে স্থাপন কৰা হৈছিল।

৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী আইনে পঞ্চায়তী ৰাজ ব্যৱস্থাৰ নিৰ্দিষ্টতা পৰিস্কাৰকৈ বৰ্ণনা কৰিছে। এই ধাৰা অনুসৰি, গ্ৰাম সভাক ভিত্তি কৰি পঞ্চায়তীৰাজ ব্যৱস্থাই গঢ় ল'ব। গ্ৰাম সভা পঞ্চায়ত এলেকাত বাস কৰা পঞ্জীয়নভুক্ত ভোটদাতাসকলৰ দ্বাৰা গঠিত হ'ব। ৰাজ্যিক বিধানমণ্ডলৰ নিচিনা কাৰ্য আৰু দায়িত্ব বহন কৰাৰ কাৰণে গ্ৰাম সভাক ন্যস্ত কৰা হ'ব।

আইনখনে এইটোও স্পষ্টকৈ উল্লেখ কৰে যে দেশখনত পঞ্চায়তী ৰাজ ব্যৱস্থা গাওঁ পৰ্যায়, মধ্যবৰ্তী পৰ্যায় আৰু জিলা পৰ্যায়ৰ দ্বাৰা গঠিত তিনি খলপীয়া হ'ব। ই সকলোবোৰ ৰাজ্য য'ত আইনখন প্ৰযোজ্য হ'ব, সেই সকলোবোৰ ৰাজ্যত কাৰ্যকৰী হ'ব। কেৱল সভাপতিৰ বাহিৰে পঞ্চায়তৰ জনগণে প্ৰত্যক্ষভাৱে নিৰ্বাচিত কৰিব।

এইটো গুৰুত্বপূৰ্ণ যে ধাৰাটোৱে পঞ্চায়তত আসন সংৰক্ষণৰ সুবিধাও প্ৰদান কৰিছে। ই অনুসূচিত জাতি, অনুসূচিত জনজাতি, মহিলা আৰু পিছপৰা জাতিসমূহৰ কাৰণে আসন সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা প্ৰদান কৰিছে।

আইনখনে, প্ৰত্যেকটো পৰ্যায়ত পঞ্চায়তৰ কাৰ্যকালৰ সময়সীমা পাঁচ বছৰ হ'ব। ই পঞ্চায়তত নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত কৰাৰ কাৰণে ৰাজ্যিক নিৰ্বাচন আয়োগক দায়িত্ব ন্যস্ত কৰিছে।

তদুপৰি আইনখনত উল্লেখ আছে যে পঞ্চায়তৰ ক্ষমতা আৰু কাৰ্য ৰাজ্যিক বিধানমণ্ডলৰ দ্বাৰা তেওঁলোকক অৰ্পণ কৰা হৈছে। পঞ্চায়তৰ বিত্তীয় বিষয়সমূহ থকা প্ৰত্যেক

ৰাজ্যত ৰাজ্যিক বিত্তীয় পৰিষদে চোৱা-চিতা কৰিব। এইটো উল্লেখ কৰা আৱশ্যক যে ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী আইনখন কিছুমান ৰাজ্য যেনে মিজোৰাম, মেঘালয়, নাগালেণ্ড, জম্মু আৰু কাস্মীৰ আৰু কিছুমান অন্য অঞ্চলত প্রযোজ্য নহয়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ১ঃ কোনখন আইনৰ জৰিয়তে ভাৰতত পঞ্চায়তীৰাজ ব্যৱস্থাৰ প্রচলন কৰা হৈছিল?

.....

.....

প্রশ্ন ২ঃ ভাৰতত তিনি খলপীয়া পঞ্চায়তী ৰাজ ব্যৱস্থাৰ পর্যায়কেইটা কি কি?

.....

.....

১২.৪ বিকেন্দ্রিকৰণ

বিকেন্দ্রিকৰণ শব্দটোৰ আক্ষৰিক অর্থই এটা সংস্থা নাইবা সংগঠনৰ মনোনিত কেন্দ্রৰ পৰা বাহিৰলৈ কার্য, দায়িত্ব ইত্যাদি অর্পন নাইবা বিতৰণ কৰাৰ ধাৰণাক সূচায়। প্রায়ে বিকেন্দ্রিকৰণক বিভিন্ন প্রকাৰ নাইবা শ্রেণী যেনে, ৰাজনৈতিক বিকেন্দ্রিকৰণ, বিত্তীয় ৰাজকোষৰ বিকেন্দ্রিকৰণ, প্রশাসন আৰু বজাৰৰ বিকেন্দ্রিকৰণ, ইত্যাদি হিচাপে ব্যাখ্যা কৰা হয়। যদিওবা বিভিন্ন প্রকাৰসমূহ এটাৰ লগত আন এটা সংলগ্ন হৈ আছে আৰু এখন ৰাষ্ট্র, অঞ্চল ইত্যাদিত শাসন আৰু শৃঙ্খলাৰ বিষয়সমূহত এইবোৰৰ এটাৰ ওপৰত আনটোৰ নির্ভৰশীলতাৰ ফালৰ পৰা বুজাৰ প্রয়োজন আছে । তথাপি এইবোৰক প্রায়ে নিজস্ব নির্দিষ্টতা (Specification)ৰ সৈতে বর্ণনা কৰা হয়।

সেই প্রসঙ্গত ৰাজনৈতিক বিকেন্দ্রিকৰণ নাগৰিকসকললৈ ক্ষমতাৰ হস্তান্তৰকৰণ বুলি বর্ণনা কৰা হয় যাতে তেওঁলোকক ৰাজহুৱা সিদ্ধান্ত গঠন প্রক্রিয়াত, প্রতিনিধিৰ নির্বাচন ইত্যাদিত সক্রিয় ভূমিকা পালন কৰিবলৈ সক্ষম কৰি তুলিব পৰা যায়।

ইয়াৰ উপৰি, প্রশাসনৰ বিকেন্দ্রিকৰণে ৰাজহুৱা কার্য, সভা সমিতি ইত্যাদি পৰিচালনা কৰাৰ লক্ষ্যেৰে সম্পদ, কর্তৃত্ব, ইত্যাদিৰ বিতৰণ প্রক্রিয়াক সূচায়।

বিত্তীয় ৰাজকোষৰ বিকেন্দ্রিকৰণে অর্থনৈতিক ক্ষমতা আৰু সুবিধা প্রদান কৰাৰ লক্ষ্যেৰে বিত্তৰ যোগান ধৰা সম্পদসমূহ এজন কেন্দ্রীয় কর্তৃত্বৰ পৰা বাহিৰলৈ হস্তান্তৰকৰণক বুজায় ।

আকৌ, অর্থনৈতিক বিকেন্দ্রিকৰণক প্রায়ে বজাৰৰ ব্যক্তিগতকৰণৰ ধাৰণাৰ জৰিয়তে ব্যাখ্যা কৰা হয়। ইয়াত সম্পদসমূহ আৰু এইবোৰৰ পৰিচালনা আৰু মালিকীস্বত্ব চৰকাৰী

খণ্ডৰ পৰা ব্যক্তিগত খণ্ডলৈ পৰিবর্তন কৰাৰ চেষ্টা কৰা হয়।

ওপৰৰ বর্ণনাই বুজোৱাৰ দৰে, বিশেষকৈ ভাৰতৰ নিচিনা দেশ এখনৰ কাৰণে বিকেন্দ্রিকৰণ অসংখ্য লাভ আৰু সুবিধাৰ দ্বাৰা বৈশিষ্ট্যপূর্ণ হৈ আছে । যি কি নহওঁক, ইয়াৰ কিছু অসুবিধাও আছে। বিকেন্দ্রিকৰণৰ কিছুমান সুবিধা আৰু অসুবিধা তলত আলোচনা কৰা হ'ল-

বিকেন্দ্রিকৰণৰ সুবিধাসমূহ

● বিকেন্দিকৰণে বিভিন্ন স্তৰত ক্রিয়াকলাপসমূহ আৰু কার্যাৱলীসমূহ বহুমুখীকৰণ কৰাত সহায় কৰে। যি সময়ত কেন্দ্রীয় ব্যৱস্থা এটাত সকলোবোৰ ক্রিয়াকলাপ এজন অকলশৰীয়া ব্যক্তিৰ কর্তৃত্বৰ নির্দেশত চলে আৰু পালন কৰা হয়, গতিকে সম্পাদিত কামৰ প্রকৃতিত ভিন্ন প্রকাৰ আৰু বহুমুখীতাৰ কমকৈ সুবিধা থাকে।

বিকেন্দ্রিকৃত ব্যৱস্থা এটাত তেনেকুৱা নহয়। অংশীদাৰীৰ সংখ্যা অধিক হোৱা কাৰণে, যিবিলাক ক্রিয়া সম্পাদন কৰা হয় এইবিলাক বহুমুখী প্রকৃতিৰ হয় যিয়ে গোটেই প্রক্রিয়াটোকে সমৃদ্ধ কৰি তোলে।

● এটা কেন্দ্রীয় কর্তৃত্বই প্রায়ে, উন্নয়নৰ বিভিন্ন স্তৰত উদ্ভৱ হোৱা নির্দিষ্ট প্রয়োজনসমূহ আৰু চাহিদাৰ লক্ষ্য ৰখাত ব্যর্থ হয়, কাৰণ এই কর্তৃত্বই তৃণমূল পর্যায়ত থকা জনসাধাৰণৰ বাস্তৱ অসুবিধাসমূহৰ বিষয়ে ধাৰণা কৰিব নোৱাৰে। বিকেন্দ্রিকৰণৰ জৰিয়তে এইটো সমস্যাৰ সমাধান সম্ভৱ কাৰণ এই ব্যৱস্থাই কর্তৃত্বৰ অধিকাৰীক লক্ষ্য কৰা বিষয়ৰ ওচৰলৈ যাবলৈ সামর্থবান কৰি তোলে।

● ওপৰত উল্লেখ কৰি অহা কথাখিনি অন্য উপায়েৰে চাব পৰা যায়। যিসকল মানুহ তলৰ পর্যায়ত কাম কৰে তেওঁলোকে প্রায়ে, ভাবিবলৈ ধৰে যে তেওঁলোক কেন্দ্রীয় কর্তৃত্বৰ দ্বাৰা অৱহেলিত আৰু অনাদৃত। ইয়ে 'আমি বনাম তেওঁলোক'ৰ ধাৰণাৰ সৃষ্টি কৰে। কেন্দ্রীয় কর্তৃত্ব অনধিগম্য প্রতীয়মান হয় আৰু সেই গতিকে বহিৰাগত। এইদৰে, কর্তৃত্বৰ দ্বাৰা বিধিবদ্ধ ক্রিয়াকলাপ, নীতি ইত্যাদি আপত্তিজনক হৈ পৰে। স্থানীয় পর্যায়ত ক্ষমতাৰ হস্তান্তৰকৰণে সহজভাৱে যোগাযোগ কৰাটো সম্ভৱপৰ কৰি তোলে যাৰ ফলত কর্তৃত্ব আৰু তলৰ পর্যায়ত কাম কৰা মানুহৰ মাজত এটা সকাৰাত্মক সম্পর্ক গঢ় দিয়ে ।

বিকেন্দ্রিকৰণৰ অসুবিধাসমূহ

● বিকেন্দ্রিকৰণ ব্যৱস্থাত এটা নির্দিষ্ট, অভিন্ন নাইবা উন্নত উপায়ৰ কার্যপন্থা মানি চলা বৰকৈ জটিল কাৰণ কর্তৃত্বৰ উৎস বহুতো যিয়ে মাজে সময়ে পৰিচালনাত বিশৃঙ্খলা আৰু সমন্বয়ৰ অভাৱৰ ফালে গতি কৰায়।

● বিকেন্দ্রিকৰণ ব্যৱস্থাই বিশাল সংখ্যক শ্রমিকবল আৰু এটা বিস্তৃত কর্তৃত্বৰ গাঁথনি বিচাৰে আৰু সেই গতিকে সমগ্র প্রক্রিয়াটো চলাই নিবলৈ বিত্তীয় বোজা বৃদ্ধি কৰে।

● বিকেন্দ্রিকৰণ ব্যৱস্থাত ক্রিয়াকলাপৰ হস্তান্তৰৰ কাৰণে নিপুণ, প্রশিক্ষণপ্রাপ্ত আৰু কার্যদক্ষ ব্যক্তিৰ প্রয়োজন হয় ।

● বিকেন্দ্রিকৰণ ব্যৱস্থাত মতবিৰোধ হোৱাৰ বহুল সম্ভাৱনা থাকে যিটো গোটেই ব্যৱস্থাটোৰ কার্যাৱলীৰ ক্ষেত্রত কর্তৃত্বৰ বিভিন্ন স্তৰৰ মাজত উদ্ভৱ হ'ব পাৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৩ঃ দুই প্রকাৰৰ বিকেন্দ্রিকৰণ উল্লেখ কৰক।

.....

.....

১২.৫ প্রতিবাদী আন্দোলন

আক্ষৰিকভাৱে প্রতিবাদ শব্দটোৱে এটা বিৰোধৰ কার্যক নাইবা কিহবাৰ প্রতি অসমর্থন কৰাকে বুজায়। এটা বিশেষ অৱস্থান নাইবা উদ্দেশ্যৰ লঙঘনৰ বাবে জনগণৰ দ্বাৰা প্রতিবাদী আন্দোলন সেইবাবে কোনো বিশেষ উদ্দেশ্যৰ প্রতি মুক্ত আৰু প্রত্যক্ষ বিৰোধেই হৈছে প্রতিবাদী আন্দোলনৰ সাৰ। ইয়াৰ উপৰি, এইটো দেখা যায় যে প্রতিবাদী আন্দোলন এটা বিশেষ গোট নাইবা দলৰ সামগ্রিক যোগদানৰ দ্বাৰা গঢ় লয়। প্রতিবাদী আন্দোলন এটাক বিভিন্ন প্রকাৰে ৰূপায়িত কৰিব পাৰি। সচৰাচৰ প্রত্যক্ষ কৰিবলৈ পোৱা প্রতিবাদৰ কিছুমান পদ্ধতি হৈছে -

প্রাসঙ্গিক ছবিৰ প্রদর্শন, শিল্পীসুলভ অভিনয় প্রদর্শন যেনে- বাটৰ নাট, গীত আৰু কবিতা আবৃতি ইত্যাদিৰ মাজেৰে বিৰোধ প্রদর্শন কৰা। বিভিন্ন বস্তু, সা-সামগ্রী ধ্বংস কৰা ইত্যাদিৰ নিচিনা কৌশলসমূহ কোনো এটা বিশেষ বিষয়ৰ প্রতি জনসাধাৰণৰ প্রতীকমূলক প্রতিৰোধ।

সাধাৰণতে প্রয়োগ হোৱা বিৰোধৰ আন এটা পদ্ধতি হৈছে শান্তি সমদল, মমবাতি প্রজ্বলিত সমদল, প্রার্থনা, শান্তি সমাবেশ ইত্যাদি। এনেকুৱা ধৰণৰ প্রতিবাদত, হিংসা আৰু শক্তি নাইবা বল প্রয়োগ কৰা কাচিতহে দেখা যায়।

কোনোবা এটা বিষয়ৰ বিৰুদ্ধে আনুষ্ঠানিকভাৱে প্রতিবাদ সাব্যস্ত কৰিব পাৰি। আলোচনা চক্র, সংবাদ মেল আহ্বান ইত্যাদি বিষয়টোৰ আপত্তিজনক দিশসমূহ মুকলিকৈ আলোচনা কৰা হয়।

পথ অৱৰোধ, প্রদত্ত নিয়ম আৰু প্রবিধানৰ লঙঘনৰ নিচিনা কৌশলৰ ব্যৱহাৰ প্রায়ে ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়। এনেকুৱা কার্যকলাপে এইটো বার্তাও পঠাই যে প্রদত্ত আদেশক প্রশ্ন কৰা হৈছে। তাৰোপৰি, বৈদুতিন মাধ্যমৰ উপস্থিতিয়ে বর্তমান সময়ত বিষয়সমূহ আৰু সমস্যাসমূহক পোহৰলৈ আনি এনেকুৱা কার্যৰ সহজ প্রচাৰক সক্ষম কৰি তুলিছে।

মাজে সময়ে, মানুহে তেওঁলোকৰ বিষয়সমূহ উত্থাপন কৰিবলৈ হিংসাৰ আশ্রয় লয়। চৰকাৰী সম্পত্তি ধ্বংস কৰা, শাৰীৰিকভাৱে অপদস্তকৰণ ইত্যাদি হৈছে কিছুমান এনেকুৱা সাধাৰণ

প্ৰকাৰৰ বিৰোধ প্ৰদৰ্শন। এইটোও দেখা যায় যে এনেকুৱা হিংসাত্মক কাৰ্যৰ প্ৰত্যুত্তৰ হিংসাত্মকভাৱে দিয়া হয়।

আন এটা প্ৰকাৰৰ প্ৰতিৰোধ প্ৰদৰ্শন হৈছে লিখিত পত্ৰিকা যেনে নিবেদনপত্ৰ, চিঠি ইত্যাদিৰ জৰিয়তে দেখুওৱা প্ৰদৰ্শন।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন ৪ঃ সাধাৰণতে ব্যৱহাৰ হোৱা দুটা বিৰোধ প্ৰদৰ্শনৰ পদ্ধতি উল্লেখ কৰক।

.....

.....

১২.৬ ক্ষমতাৰ বিকেন্দ্ৰিকৰণ আৰু সামাজিক পৰিবৰ্তন

ৰাজনৈতিক বিকেন্দ্ৰিকৰণ নাইবা ক্ষমতাৰ বিকেন্দ্ৰিকৰণ সিদ্ধান্ত গঠন প্ৰক্ৰিয়াত মানুহক আৰু বেছি ক্ষমতা প্ৰদান কৰিবলৈ বিচৰা হয়। এইদৰে, কেৱলমাত্ৰ ভোটদানৰ ক্ষমতাৰ নিচিনা উপায় সমূহৰ জৰিয়তেই নহয় কেন্দ্ৰীয় কৰ্তৃত্বৰ পৰা তলৰ পৰ্যায়লৈ ক্ষমতাৰ হস্তান্তৰকৰণ হয়। বৰঞ্চ বিত্ত বিষয়ক অধিকাৰ প্ৰদানৰ দ্বাৰাও ক্ষমতাৰ বিকেন্দ্ৰিকৰণে ভাৰতৰ নিচিনা বিশাল আৰু বৈচিত্ৰ্যময় দেশসমূহত বিশেষ গুৰুত্ব বহন কৰে যাতে সমাজৰ সকলো শাখাৰ মানুহৰ প্ৰয়োজনসমূহ পূৰণ কৰিব পৰা যায়। বিকেন্দ্ৰিকৰণৰ সমৰ্থকসকলে যুক্তি আগবঢ়ায় যে ক্ষমতাৰ বিকেন্দ্ৰিকৰণে অধিক ফলপ্ৰসূ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণত সহায় কৰে কাৰণ ই অধিক সংখ্যকৰ মতামতক বিবেচনা কৰে। ভাৰতৰ প্ৰেক্ষাপটত, ৭৩ তম আৰু ৭৪ তম সংশোধনী আইনে চহৰ আৰু গ্ৰাম্য দুয়ো অঞ্চললৈ ক্ষমতাৰ হস্তান্তৰকৰণৰ দ্বাৰা ক্ষমতাৰ বিকেন্দ্ৰিকৰণৰ আৰ্হি হৈ পৰিছে। এই ব্যৱস্থাসমূহৰ অন্তৰ্ভুক্তি এইবাৰে উল্লেখনীয় কাপণ এইসমূহে মহিলা, অনুসূচিত জাতি আৰু জনজাতিৰ বাবে ব্যৱস্থাৰ সুবিধা প্ৰদান কৰিছে। ওপৰত আমি যিসকল লোকৰ কথা কৈ আহিছো তেওঁলোকক দীৰ্ঘকাল ধৰি এটা নিৰ্দিষ্ট গণ্ডিৰ মাজলৈ ঠেলি পঠিওৱা হৈছিল। এই ক্ষমতাৰ বিকেন্দ্ৰিকৰণে মূলসূতিৰ শাসন প্ৰণালীৰ অংশ হ'বলৈ অনুমতি প্ৰদান কৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে, এইটো লক্ষ্য কৰা গৈছে যে দেশৰ গ্ৰাম্য অঞ্চলৰ প্ৰায় ২০ লাখ মহিলা স্থানীয় পৰ্যায়ত শাসনৰ ভাগ লৈ আছে আৰু এইয়া সম্ভৱ হৈ উঠিছে ৭৩ তম আৰু ৭৪ তম সংশোধনী আইন বলৱৎ হোৱাৰ পিছত মহিলাসকলৰ কাৰণে আসন সংৰক্ষণৰ সুবিধাৰ বাবে। যি কি নহওঁক, এইটো উল্লেখ কৰা আৱশ্যক যে এই সম্পৰ্কে অমিল লক্ষ্য কৰা হৈছে, বিশেষকৈ মহিলাসকল আৰু পিছপৰা জাতি নাইবা শ্ৰেণীৰ যোগদানৰ ক্ষেত্ৰত। ৰাজনীতিত মহিলাসকলৰ যোগদানৰ লগত জড়িত বিষয় আৰু সমস্যাসমূহৰ আলোচনা পিছৰ বিষয়ত আলোচনা কৰা হৈছে। একে ধৰণে, দেখা যায় যে অনুসূচিত অঞ্চলসমূহ অন্যায়ৰ সন্মুখীন হ'ব লগা হৈছে যেতিয়া তেওঁলোকৰ মূলসূতিৰ ৰাজনীতিত অৱদানৰ কথা চিন্তা কৰা হয়। গতিকে, দিলীপ সিং ভূৰিয়া আয়োগৰ

পৰামৰ্শৰ দ্বাৰা অনুসূচিত অঞ্চলসমূহ অন্তর্ভূক্তিকৰণৰ প্ৰচেষ্টাত অনুসূচিত অঞ্চল পঞ্চায়তী ৰাজ বিস্তাৰ ধাৰা, ১৯৯৬ (PESA Act) আৰম্ভ কৰা হৈছিল । পেছা আইন (PESA Act) অনুসৰি যিবিলাক ৰাজ্যৰ অধিক্ষেত্রত অনুসূচিত অঞ্চল আছে সেই ৰাজ্যসমূহে জনজাতীয় মানুহবোৰক সিদ্ধান্ত গঠন প্রক্রিয়াত অন্তর্ভু ক্ত কৰিবলৈ বিশেষ মনোযোগ দিব লাগিব। ধাৰাটোৱে জনজাতীয় পৰম্পৰাগত আৰু প্রথাগত আইনসমূহৰ গুৰুত্বক স্বীকাৰ কৰে আৰু যেতিয়া আইন প্রণয়ন কৰা হয়, তেতিয়া ৰাজ্য চৰকাৰসমূহক জনজাতীয পৰম্পৰাগত প্রথাৰ লগত ঐক্য বজাই ৰাখিবলৈ নির্দেশ কৰে ইত্যাদি। যি কি নহওঁক, আচল ক্ষেত্রত দেখা যায় যে ধাৰাটোৰ উদ্দেশ্যসমূহ এইবিলাকৰ প্রকৃত অর্থত লাভ কৰা হোৱা নাই। এই সম্পর্কে লক্ষ্য কৰা কিছুমান সাধাৰণ সমস্যা হৈছে -

(১) সিদ্ধান্ত গঠন কৰাৰ ক্ষেত্রত ৰাজ্য চৰকাৰে গ্রাম সভাক প্রায়ে একাষৰীয়া কৰি থৈ দিয়ে।

(২) এইটোও দেখা যায় জনজাতীয় লোকক স্থানীয় ভূমিকা গ্রহণ কৰাৰ ক্ষেত্রত প্রায়ে অগ্রাধিকাৰ দিয়া নহয়। ইয়াৰ পৰিবর্তে গুৰুত্বপূর্ণ পদসমূহ দখল কৰাৰ ক্ষেত্রত পঞ্চায়ত সদস্যসকলে আগস্থান লৈ লয়।

এই ক্ষেত্রত এইটো বৰ প্রয়োজনীয় যে সমগোত্রীয় নাগৰিকসকলৰ প্রতি মানুহৰ মনোভাব তথা চিন্তা নিৰপেক্ষ হোৱা উচিত। সকলোৰে উন্নতি সাধন কৰিবলৈ হ'লে প্রত্যেককে তেওঁলোকৰ কামৰ মাজেৰে নিজকে ব্যক্ত কৰিবলৈ সুযোগ প্রদান কৰাটো বৰ গুৰুত্বপূর্ণ। বিকেন্দ্রিকৰণৰ আৰম্ভণি কৰাৰ পিছৰ ইয়াক বর্তাই ৰখাটো সকলোৰে কর্তব্য যাতে সকলোৰে ইয়াৰ সুফল ভোগ কৰিব পাৰে।

১২.৭ তৃণমূল পর্যায়ত ৰাজনীতিত যোগদান

এইটো উল্লেখ কৰাটো অপ্রয়োজনীয় যে ৭৩ তম আৰু ৭৪ তম সংশোধনী আইনৰ নিচিনা বিধানসমূহে দেশত সাধাৰণ মানুহক প্রায়োগিক ৰাজনৈতিক প্রক্রিয়াৰ অংশ কৰি ল'বলৈ সুবিধা প্রদান কৰিছে। সংশোধনী ধাৰাই দুর্গম অঞ্চলত বাস কৰা মানুহ আৰু চহৰীয়া অঞ্চলত বাস কৰা সকলকো- যিসকলে প্রত্যক্ষভাৱে ৰাজনৈতিক কার্যপ্রণালীত অংশগ্রহণ কৰিব নোৱাৰে, তেওঁলোককো সক্রিয়ভাৱে ৰাজনৈতিক প্রক্রিয়াবোৰত যোগদান কৰিবলৈ সক্ষম কৰি তুলিছে।

. তৃণমূল পর্যায়ত ৰাজনৈতিক যোগদানৰ দৃশ্যপটৰ প্রকৃত বিৱৰণৰ ক্ষেত্রত প্রায়ে ভাৰতত বিকেন্দ্রিকৰণ প্রক্রিয়াৰ কার্যকাৰিতা সম্পর্কে প্রশ্ন উত্থাপন কৰা হয। এই ক্ষেত্রত, মহিলাৰ যোগদানক বলিষ্ঠ সূচক হিচাপে বিবেচনা কৰা যাব পাৰে। ভাৰতত ৰাজনৈতিক কর্মক্ষেত্রৰ বিভিন্ন স্তৰত, মহিলাসকলৰ যোগদান বৃদ্ধি পাইছে বুলি বহুতো অধ্যয়নে দেখুৱায়। এইটোও দেখা যায় যে দেশত২৪-৪৫ বছৰৰ বয়সৰ যুৱতী বয়সৰ গোটৰ মহিলাসকলৰ এটা গৰিষ্ঠ সংখ্যকে ৰাজনীতিৰ লগত এতিয়া জড়িত হৈ আছে। সামাজিক পর্যায়ত ই আন কিছুমান সকাৰাত্মক পৰিবর্তনো আনিছে। উদাহৰণস্বৰূপে, ঘৰৰ বাহিৰত মহিলাসকলৰ যোগদানে

তেওঁলোকক উচ্চ শিক্ষাৰ কৰ্তৃত্বৰ প্ৰয়োজনীয়াতাৰ বিষয়ে আৰু বেছি সজাগ কৰি তুলিছে। যি কি নহওঁক, ক্ষমতাৰ বিকেন্দ্ৰিকৰণৰ সকাৰাত্মক ফলসমূহ থকা সত্বেও, এইটো দেখা যায় যে প্ৰকৃত অৰ্থত বিকেন্দ্ৰিকৰণৰ প্ৰক্ৰিয়াক ফলপ্ৰসু কৰিবলৈ হ'লে ইয়াৰ কিছুমান সীমাবদ্ধতা আছে যিবিলাক আতৰাব লাগিব। ভাৰতৰ তৃণমূল পৰ্যায়ৰ ৰাজনীতিত মহিলাৰ অংশগ্ৰহণে মুখামুখি হোৱা কিছুমান সীমাবদ্ধতাৰ বিষয়ে তলত আলোচনা কৰা হ'ল যিবিলাকক অতি সোনকালে সমাধান কৰা প্ৰয়োজন।

- এইটো দেখা যায় যে তৃণমূল পৰ্যায়ৰ ৰাজনীতিত সকলো মহিলাই কাম কৰি আছে। তেওঁলোকৰ সাক্ষৰতাৰ পৰ্যায় একেবাৰে নিম্ন। চহৰ অঞ্চলত লৈ গ্ৰাম্য অঞ্চলৰ মহিলাসকলৰ ক্ষেত্ৰত ই অধিক প্ৰযোজ্য। ইয়ে কেৱলমাত্ৰ দেশত মহিলাসকলৰ সামাজিক মৰ্যদাই প্ৰতিফলিত নকৰে, বৰঞ্চ ই মহিলাসকলৰ ৰাজনীতিত যোগদান কৰাৰ গুণগত কাৰ্যকাৰিতাৰ ক্ষেত্ৰতো প্ৰত্যাহ্বান সৃষ্টি কৰে।
- অধ্যয়নে দেখুৱায় যে যদিওবা মহিলাসকলে চৰকাৰী ক্ষেত্ৰ অধিকাৰ কৰিছে আৰু সক্ৰিয়ভাৱে ৰাজনৈতিক প্ৰক্ৰিয়াত বৰঙণি যোগাই আছে, তথাপি ব্যক্তিগত কৰ্মক্ষেত্ৰত সমান দায়িত্বৰ বোজাৰে তেওঁলোক ভাৰাক্ৰান্ত হৈ আছে।
- ওপৰৰ আলোচনাত মহিলাসকলৰ নিম্ন সাক্ষৰতাৰ পৰ্যায়ৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰা হৈছে। সেই বাবে বাহিৰৰ জগতখনত মহিলাসকলে নিজৰ দক্ষতা প্ৰকাশ কৰিব পৰা নাই। বিশেষকৈ গ্ৰাম্যাঞ্চলৰ নাৰীসকল এনে সুবিধাৰ পৰা অধিক বঞ্চিত। দেশৰ বেছিভাগ অংশৰ মহিলাৰ মনত এই কাৰকসমূহে আত্মবিশ্বাস বৃদ্ধিত অন্তৰায়ৰ সৃষ্টি কৰিছে। বহুতো ক্ষেত্ৰত যোগ্যতাৰ চৰ্তসমূহ পূৰণ কৰা সত্বেও এই প্ৰৱণতাসমূহে গুৰুত্বপূৰ্ণ চৰকাৰী বিষয়বিলাকত আগুৱাই আহিবলৈ মহিলাসকলক বাধা প্ৰদান কৰিছে।
- বৰ্তমান পিতৃতন্ত্ৰ এটা বহুলভাৱে চৰ্চিত শব্দ। মহিলাসকলে ৰাজনীতিত অংশগ্ৰহণ কৰাৰ প্ৰসঙ্গত এইটো দেখা যায় যে শক্তিশালী পিতৃতান্ত্ৰিক ব্যৱস্থাই চৰকাৰী ক্ষেত্ৰত মহিলাসকলৰ যোগদানত প্ৰতিবন্ধকতা সৃষ্টি কৰাত এটা সক্ৰিয় ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছে।
- প্ৰতিবন্ধকতাসমূহ সামাজিক নিয়মসমূহ হ'ব পাৰে, নাইবা পৰিয়ালৰ সদস্যসকল হ'ব পাৰে, নাইবা মহিলাসকল নিজেও হ'ব পাৰে যিসকলে ঘৰুৱা কাম-কাজ আৰু ঘৰুৱা দায়িত্বৰ লগত পৰিচিত আৰু ঘৰৰ বাহিৰলৈ আহিবলৈ ভয় কৰে।
- মহিলাসকলৰ দক্ষতাৰ বিষয়ে থকা চিৰাচৰিত সন্দেহৰ ভাৰ আজিও বৰ্তমান। মহিলাসকলে চৰকাৰী বিষয় চম্ভালিব নোৱাৰিব বুলি এনেকুৱা ধাৰণা আজিও ক্ৰিয়াশীল। এনেকুৱা দৃষ্টান্তও দেখা যায় যে মহিলাসকল কেৱল নামমাত্ৰ পঞ্চায়তৰ মূখ্য পৰিচালক আৰু সমগ্ৰ সিদ্ধান্ত গঠন প্ৰক্ৰিয়া আৰু প্ৰশাসনিক কাৰ্যাৱলী তেওঁলোকৰ গিৰীয়েক নাইবা তেওঁলোকৰ ভাতৃসকলে বহুতো ক্ষেত্ৰত সম্পাদন কৰে।

এনেকুৱা বিষয় নাইবা সমস্যাসমূহ সমাধান কৰাৰ কাৰণে ভাৰত চৰকাৰে এতিয়ালৈকে বিভিন্ন গ্ৰহণ ব্যৱস্থা কৰিছে। এই সম্পৰ্কে প্ৰবৰ্তন কৰা কিছুমান আচনি হৈছে স্বশক্তি, ১৯৮৯

(Swashakti, 1989), স্বয়ম্সিদ্ধ ২০০১ (Swayamsiddha, 2001), সাদৰ ২০০২ (Swadhar, 2002), ঘৰুৱা হিংসাৰ আইন, ২০০৬ (Domestic Violence Act, 2006), বেটি বাচাওঁ বেটি পঢ়াওঁ ২০১৫ (Beti Bachao Beti Padhao, 2015) ইত্যাদি। এইবোৰ হৈছে ভাৰত চৰকাৰৰ দ্বাৰা লোৱা কিছুমান আঁচনি যিবিলাকৰ মহিলাসকলৰ গুণগত কল্যাণ আৰু বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰভাৱ প্ৰত্যক্ষভাৱে নাইবা পৰোক্ষভাৱে দীৰ্ঘকালীন সময়ত ৰাজহুৱা ক্ষেত্ৰত ইয়ে তেওঁলোকে লোৱা পদক্ষেপক গভীৰভাৱে প্ৰভাৱিত কৰিব।

এইটো উল্লেখ কৰা নিষ্প্ৰয়োজন যে চৰকাৰে নাইবা আন সম্পৰ্কীয় বিভাগে লোৱা পদক্ষেপসমূহ যি সময়ত গুৰুত্বপূৰ্ণ, সেই একেটা সময়তে মানৰ কল্যাণ আৰু বিকাশৰ প্ৰতি আমাৰ সামগ্ৰিক মনোভাৱ আৰু ধ্যান ধাৰণাৰ অন্তঃ বিশ্লেষণৰ প্ৰয়োজন।

১২.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- গণতন্ত্ৰই সৰ্বব্যাপি শাসন পদ্ধতিৰ ব্যৱস্থাক বুজায় য'ত সকলো নাগৰিকে তেওঁলোকৰ প্ৰতিনিধি নিৰ্বাচন কৰাৰ প্ৰক্ৰিয়াত অংশগ্ৰহণ কৰে। ভাৰতক আটাইতকৈ বিশাল গণতন্ত্ৰ হিচাপে বিবেচনা কৰা হয়।
- তৃণমূল গণতন্ত্ৰ মানে তৃণমূল পৰ্যায়ত গণতন্ত্ৰৰ অনুশীলনক বুজায়। ভাৰতত ৭৩ তম আৰু ৭৪ তম সংশোধনী আইন তৃণমূল গণতন্ত্ৰ উন্নীত কৰাৰ উদাহৰণ।
- ৭৩ তম আৰু ৭৪ তম সংশোধনী আইন, ১৯৯২ য়ে ভাৰতত তিনি খলপীয়া পঞ্চায়তী ৰাজ ব্যৱস্থাৰ সূত্ৰপাত কৰিছিল।
- বিকেন্দ্ৰিকৰণে এক কেন্দ্ৰীয় বিভাগ বা সংস্থাৰ পৰা আন পৰ্যায়লৈ কাৰ্য, ক্ষমতা, দায়িত্ব ইত্যাদি অৰ্পন নাইবা বিতৰণ কৰাৰ ধাৰণাক সূচায়।
- বিকেন্দ্ৰিকৰণ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ নাইবা শ্ৰেণীৰ হ'ব পাৰে যেনে, ৰাজনৈতিক বিকেন্দ্ৰিকৰণ, বিত্তীয় ৰাজকোষৰ বিকেন্দ্ৰিকৰণ, প্ৰশাসন আৰু বজাৰৰ বিকেন্দ্ৰিকৰণ। বিকেন্দ্ৰিকৰণ অসংখ্য সুবিধা আৰু অসুবিধাৰ দ্বাৰা বেষ্টিত হৈ আছে।
- বিদ্ৰোহ আন্দোলনে এটা বিশেষ বিষয়ৰ প্ৰতি বিৰোধ নাইবা অসমৰ্থন কৰাকে বুজায়। বিদ্ৰোহ বিভিন্ন আকাৰত প্ৰদৰ্শিত হ'ব পাৰে।
- ৰাজনৈতিক বিকেন্দ্ৰিকৰণ নাইবা ক্ষমতাৰ বিকেন্দ্ৰিকৰণে জনগণক সিদ্ধান্ত গঠন কৰাৰ ক্ষমতা প্ৰদান কৰে। ভাৰতৰ প্ৰেক্ষাপটত, এই বিকেন্দ্ৰিকৰণে বিভিন্ন সামাজিক পৰিবৰ্তন আনিছে যাৰ গুৰুত্ব মহিলা আৰু অনুসূচিত দলসমূহ আৰু তেওঁলোকৰ তৃণমূল ৰাজনীতিত যোগদানৰ ক্ষেত্ৰত বিশেষভাৱে প্ৰণিধানযোগ্য।

১২.৯ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

(১) Das, Purnendu Sekhar (ed.); 2005; Decentralised Planning and Participatory Rural Development; Concept Publishing Company.

(২) Singh, Satyajit & Pradeep K. Sharma; 2007; Decentralisation: Institutions and Policies in Rural India, Oxford Publications.

১২.১০ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী আইন, ১৯৯২।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ গাওঁ পৰ্যায়, মধ্যৱৰ্তী পৰ্যায়, জিলা পৰ্যায়।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ প্ৰদত্ত নিয়মক উলঙঘন কৰা, শান্তি সমদল।

১২.১১ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) **চমু প্ৰশ্ন (১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ কৰক)**

(১) গ্ৰাম সভা কি?

(২) বিত্তীয় ৰজকোষৰ বিকেন্দ্ৰিকৰণৰ দ্বাৰা কি বুজায়?

খ) **চমু প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ কৰক)**

(১) বিকেন্দ্ৰিকৰণৰ এটা সুবিধা আৰু এটা অসুবিধা উল্লেখ কৰক।

(২) ভাৰতত মহিলাসকলে ৰাজনৈতিক প্ৰক্ৰিয়াত যোগদান কৰিবলৈ সন্মুখীন হোৱা দুটামান বাধাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।